

๒ ศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย ภายใต้บริบททางสังคมและการเมือง

2 Centuries of Thai Press in Social and Political Context

สุกัญญา บุรณเดชาชัย*

บทคัดย่อ

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พัฒนาการของหนังสือพิมพ์ได้เจริญเติบโตมาเป็นลำดับ ทั้งด้านกระบวนการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เนื้อหาและรูปแบบจนมาถึงยุคประชาธิปไตย ซึ่งมีการต่อสู้กับอำนาจเผด็จการทหารเพื่อเรียกร้องสิทธิการรับรู้ข่าวสารของคนในสังคมไทย

พัฒนาการของหนังสือพิมพ์ในแต่ละยุคจะมีความผูกพันกับสถาบันทางการเมืองมาโดยตลอด ทั้งในบทบาทของการทำหน้าที่ตรวจสอบและเป็นผู้เผยแพร่ให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เมื่อยามเกิดภาวะวิกฤติทางการเมือง หนังสือพิมพ์ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงเสมอมา หนังสือพิมพ์จึงมีความสำคัญ มีบทบาทและอิทธิพลต่อความคิด ทัศนคติ สารณมติ ของคนในสังคม เนื้อหาที่น่าสนใจในหนังสือ

พิมพ์ล้วนเป็นข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและวิถีวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ

แม้ว่าในยุคปัจจุบันจะมีหนังสือพิมพ์ออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้น จนมีผู้กล่าวว่า สื่อสิ่งพิมพ์อาจลดบทบาทลงแต่ในความจริงแล้วแม้ว่าเทคโนโลยีทางการผลิตจะเปลี่ยนแปลงแต่หลักการและปรัชญาแห่งวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง หนังสือพิมพ์ยังเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมและมีผลกระทบต่อสังคมในปัจจุบัน ความต้องการใช้หนังสือพิมพ์ยังปรากฏอยู่อย่างมาก เนื่องจากคุณลักษณะพิเศษของหนังสือพิมพ์ประกอบกับความต้องการยกระดับการศึกษา การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทำให้อุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์มีความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์; หัวหน้าภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

Newspapers are mass media with long histories since the reign of King Narai the Great. The development of the newspapers has been growing in its production of printed materials, contents and styles. This continued until the period of democracy in which Thai people fought against the power of military dictator for their rights of getting information.

The development of newspapers in each period has had relationships with political institutes, having the roles of inspectors and those who popularized political knowledge to the people. When there are political crisis, newspapers always take parts in those changes. This makes newspapers important and have powers that influence the thoughts, attitudes and public opinions of the people in societies. All the contents presented are information showing opinions and criticisms related to politics, government, economy and ways of culture of those societies.

All present, even though there are on-line news in the internet and someone said newspapers will be less important, the methods and professional philosophy of the newspapers do not change. In fact, production technology has already been changed. Newspapers are still well known and they affect the present societies. People still need to use news papers because of their special characteristics. Also, the needs of high education and economic and society development have made newspaper industries grow and progress.

บทนำ

หนังสือพิมพ์ คือ สิ่งตีพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนดติดต่อกันไปเป็นลำดับรวบรวมและบรรจุไว้ด้วยข่าว บทวิจารณ์ ภาพข่าว ภาพล้อ และสารคดีต่าง ๆ รวมทั้งสารคดีเกี่ยวกับข่าว หนังสือพิมพ์อาจจะออกเป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ หรือรายเดือนก็ได้ มี ๒ ขนาด คือ ขนาดมาตรฐาน (broadsheet) และขนาดเล็ก (tabloid) เนื้อหาหลากหลายเป็นข่าว หรือรายงานเหตุการณ์ และสิ่งที่น่าสนใจประจำวัน มีระยะเวลาและความถี่ในการออกจำหน่ายรวมถึงขอบเขตการพิมพ์จำหน่ายด้วย

หนังสือพิมพ์ต่างจากสื่ออื่น คือ ราคาถูกแพร่หลายหาซื้อง่าย อ่านได้ทุกที่ทุกเวลา มีเนื้อหาหลากหลายสามารถเก็บรักษาได้คงทนถาวร ให้รายละเอียดได้มากกว่า โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ในการเสนอข่าวหรือเรื่องราวต่าง ๆ หนังสือพิมพ์มีข้อได้เปรียบในด้านความเชื่อถือได้ ความสมบูรณ์ การอ้างอิง และการย้ำ โดยหนังสือพิมพ์มีหน้าที่ในการให้ข่าวสารที่ถูกต้องเที่ยงตรง และเป็นธรรม ให้ข้อเสนอแนะ ให้ความบันเทิงและเป็นสื่อในการโฆษณา เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทในการเป็นผู้พิทักษ์ดูแลระแวดระวังผลประโยชน์ของสังคมและเป็นสื่อความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร หนังสือพิมพ์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือหนังสือพิมพ์คุณภาพและหนังสือพิมพ์ปริมาณ มีเนื้อหาประกอบไปด้วยข่าว บทบรรณาธิการและคอลัมน์ และบทความ สารคดี และบันเทิงคดี มีการดำเนินงานทั้งแบบเจ้าของคนเดียว แบบมีหุ้นส่วน บริษัท หรือแบบอื่น ๆ โดยแบ่งองค์กรเป็น ๔ ฝ่ายคือฝ่ายบรรณาธิการ ฝ่ายช่าง

ฝ่ายโฆษณาและฝ่ายจัดจำหน่าย

ความเป็นมาของหนังสือพิมพ์มีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า การพิมพ์ในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสอนศาสนาในสมัยนั้น ซึ่งเป็นการดำเนินการที่ควบคู่กันไประหว่างการรับเทคโนโลยีการพิมพ์และการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีชาวตะวันตกพัฒนาการของหนังสือพิมพ์ได้เจริญเติบโตมาเป็นลำดับ ทั้งด้านกระบวนการผลิตสิ่งพิมพ์ เนื้อหาและรูปแบบ จนมาถึงยุคประชาธิปไตย การต่อสู้ต่ออำนาจเผด็จการทหารเพื่อสิทธิการรับรู้ของคนในสังคมไทยจนถึงยุคปัจจุบันที่มีการปฏิรูปสื่อและเกิดสื่อทางเลือกมากมาย ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีการพิมพ์โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์เข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมการพิมพ์อย่างมากส่งผลให้หนังสือพิมพ์พัฒนาไปอย่างรวดเร็วทั้งกระบวนการหาข่าวผลิตข่าว และการนำเสนอข่าว จนถึงขั้นมีการผลิตหนังสือพิมพ์ออนไลน์เพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้อ่านเฉพาะกลุ่มแต่หนังสือพิมพ์ฉบับตีพิมพ์ก็ไม่ได้ลดบทบาทลงเพราะหลักการและปรัชญาแห่งวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ยังคงอยู่โดยเฉพาะคุณสมบัติของหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาสดใหม่ใกล้ชิด มีความน่าสนใจอ้างอิงได้หนังสือพิมพ์จึงยังคงเป็นสื่อที่ยังได้รับความนิยมและมีผลกระทบต่อสังคมอยู่ในปัจจุบัน

นิยามหนังสือพิมพ์ : สื่อแรกของมวลชน

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนชนิดแรกในโลก มีประวัติและพัฒนาการยาวนาน รวมทั้งมี

บทบาทในสังคมมายาวนานในหลายๆ ด้าน อาทิ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการเมือง เป็นต้นตามนิยามความหมายแล้วหนังสือพิมพ์คือแหล่งรวบรวมข่าวสารความบันเทิงบนกระดาษราคาถูก ซึ่งอาจพิมพ์เป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือน หนังสือพิมพ์จะล่าสมัยทันทีที่ฉบับใหม่พิมพ์ออกมาแทนที่ (Bradley, 1971, p. 11)

คำว่า “หนังสือพิมพ์” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Newspaper” “News” หมายถึง “ข่าว” “Paper” คือ กระดาษ รวมกันก็คือ “กระดาษข่าว” หมายถึงกระดาษสำหรับรายงานข่าว (สุภาศิริมานนท์, ๒๕๓๐, หน้า ๑๑) ซึ่งแต่เดิมคนไทยเรียกหนังสือพิมพ์ว่า “หนังสือพิมพ์ข่าว” เพราะมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอข่าวหรือบอกข่าวเป็นส่วนใหญ่

คำจำกัดความของหนังสือพิมพ์ในพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ กำหนดว่า “หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีชื่อจำหน่ายเช่นเดียวกัน ออกหรือเจตนาจะออกตามลำดับเรื่อยไปมีกำหนดระยะเวลาหรือไม่ก็ตาม มีข้อความต่อเนื่องหรือไม่ก็ตาม” จากความหมายนี้หนังสือพิมพ์จึงรวมถึงสิ่งพิมพ์ที่เป็นหนังสือรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายคาบอื่นๆ ตลอดจนนิตยสาร วารสารด้วย

Sandman, Rubin, & Sachsman (1976, p.237) ได้ให้ความหมายของหนังสือพิมพ์อย่างกว้าง ๆ ว่า “เป็นสิ่งพิมพ์ที่ไม่เย็บเล่ม ออกเป็นรายประจำสม่ำเสมอ เสนอข่าวสารด้วยหนังสือและภาพ”

หนังสือพิมพ์ที่เราคุ้นเคยอยู่ทุกวันนี้เป็นสิ่งพิมพ์อย่างหนึ่งแต่เราจะตัดสินใจได้ว่าสิ่งพิมพ์ใดเป็นหนังสือพิมพ์หรือไม่ Other Groth

ชาวเยอรมัน ได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาสิ่งพิมพ์ว่าเป็นหนังสือพิมพ์หรือไม่ ซึ่งกำหนดมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ปัจจุบันก็ยังใช้ได้ เป็นข้อกำหนดความเป็นหนังสือพิมพ์มีอยู่ ๕ ประการ คือ (Bittner, 1996, p. 19) จะต้องพิมพ์เป็นรายประจำสม่ำเสมอและจะต้องมีช่วงเวลาห่างกันไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละครั้ง ต้องผลิตโดยกรรมวิธีการพิมพ์ด้วยเครื่องจักรกล ต้องเป็นสิ่งพิมพ์ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนซื้ออ่านได้ ต้องมีเนื้อหาหลายอย่างและเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับสาธารณชนทั่วไปและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาในลักษณะเป็นองค์กรหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้คำจำกัดความของหนังสือพิมพ์ไว้หลายประการ คือ

Webster's New Dictionary (2004) ได้ให้ความหมายของหนังสือพิมพ์ว่า “เป็นสิ่งพิมพ์เผยแพร่ที่พิมพ์และจำหน่ายจ่ายแจกเป็นประจำตามปกติทุกวันหรือทุกสัปดาห์ บรรจข่าวดูความคิดเห็นการโฆษณาและเรื่องราวอื่นที่น่าสนใจ”

Adams (1969, p. 29) กล่าวถึงความหมายของหนังสือพิมพ์ว่า “หนังสือพิมพ์รายวัน” (Daily Newspaper) คือหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน มักจะพิมพ์ในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ ลงข่าวทุกชนิด เช่น ข่าวภายในประเทศ ข่าวธุรกิจการค้า ข่าวกีฬา ข่าวสังคม และข่าวบันเทิง เป็นต้น ข่าวที่นำมาลงเป็นข่าวสด ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้น หรืออย่างช้าไม่เกิน ๒-๓ วัน

Good (1956, p. 637) ให้ความหมายหนังสือพิมพ์ว่า คือ สิ่งตีพิมพ์ออกตามรายเวลาที่กำหนดติดต่อกันไปเป็นลำดับ มีลักษณะเป็น

กระดาษขนาดใหญ่ จำนวนหลายแผ่น พับได้ จุดมุ่งหมายเพื่อเสนอข่าวสารและสิ่งที่น่าสนใจทั่วไปตามปกติ กำหนดออกมาเป็นรายวัน รายสัปดาห์ แต่ถ้าเพื่อการศึกษาก็จะออกเป็นรายปักษ์ หรือรายเดือนก็ได้

หนังสือพิมพ์ คือ หนังสือบอกข่าว หมายรวมถึงแต่หนังสือข่าวฉบับย่อยๆ ทำด้วยฝีมือของคนเพียง ๒-๓ คน ไปถึงหนังสือระดับชาติที่ออกในเมืองใหญ่ๆ มีคนงานเป็นร้อยเป็นพัน หนังสือพิมพ์อาจจะออกเป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ หรือรายเดือนก็ได้ หนังสือพิมพ์ประกอบด้วยตัวพิมพ์ หมึกพิมพ์ และกระดาษพิมพ์ (สุกัญญา ตีระวนิช, ๒๕๒๖, หน้า ๑)

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของคำว่า “หนังสือพิมพ์” แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนะความเห็นของบุคคลผู้นั้น เมื่อได้อ่านคำนิยามของหนังสือพิมพ์ของแต่ละบุคคลดังกล่าวนี้แล้วสรุปได้ว่า “หนังสือพิมพ์” มีความหมายดังนี้

“หนังสือพิมพ์ คือ สิ่งตีพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนดติดต่อกันไปเป็นลำดับ รวบรวมและบรรจุไว้ด้วยข่าว บทวิจารณ์ ภาพข่าว ภาพล้อ และสารคดีต่าง ๆ รวมทั้งสารคดีเกี่ยวกับข่าว หนังสือพิมพ์อาจจะออกเป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ หรือรายเดือนก็ได้”

หนังสือพิมพ์มีลักษณะเฉพาะของตัวเองที่แฝงไว้ซึ่งความพิเศษหลายประการ คือ เป็นสื่อที่มีราคาถูก ในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหลายในปัจจุบัน หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีราคาถูกที่สุดเป็นที่แพร่หลายทั่วไป หาซื้อได้ง่าย เพราะว่ามีต้นทุนในการผลิตต่ำและสามารถอ่านได้ทุกที่ทุกเวลาซึ่งเป็นข้อได้เปรียบของหนังสือพิมพ์ เนื้อหาหลากหลาย

ภาพ ข่าว และเรื่องราวก็สามารถเก็บรักษาไว้เป็นหลักฐานได้คงทนถาวร เมื่อประสงค์อ่านหรืออ้างอิงก็สามารถทำได้ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ยังให้ข่าวสารและรายละเอียดได้ลึกซึ้งมากกว่าวิทยุโทรทัศน์ เพราะหนังสือพิมพ์มีพื้นที่ในการเสนอข่าวเป็นจำนวนมาก ข่าวสารต่างๆ ก็เป็นเรื่องใหม่น่าสนใจชักจูงใจให้อยากอ่าน อ่านแล้วเกิดความรู้และเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ มีข้อมูลในการตัดสินใจ บางกรณีทำให้มองเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยทัศนคติกว้างและพัฒนาความรู้สึกลึกซึ้งเป็นอย่างดี

เมื่อเปรียบเทียบหนังสือพิมพ์กับสื่อมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ในด้านการเสนอข่าวหรือเรื่องราวต่างๆ แล้ว พบว่าหนังสือพิมพ์มีข้อได้เปรียบ ๔ ประการคือ (Read, 1974, p. 125 – 126) **ความเชื่อถือได้ (Reliability)** คนเรามักจะมั่นใจในสิ่งที่ได้อ่านมากกว่าสิ่งที่ได้ยินและแม้ว่าโทรทัศน์จะทำให้เราเห็นภาพก็จริง แต่เป็นการเห็นภาพเพียงแวบเดียว หนังสือพิมพ์จึงให้ความมั่นใจต่อผู้รับข่าวสาร ในประการนี้มากกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น **ความสมบูรณ์ (Completeness)** ในรายละเอียดของข่าวสาร การอ้างอิง (Referability) ผู้อ่านหนังสือพิมพ์สามารถกลับมาอ่านเรื่องราวที่ได้อ่านแล้วอีกครั้งหรือหลายครั้งก็ได้ และอ่านในเวลาใดก็ได้ ส่วนวิทยุและโทรทัศน์นั้นผู้ฟังและผู้ชมจะต้องไม่พลาดเวลาออกอากาศ และการย้ำ (Repetition) ด้วยการลงข่าวเดียวกันติดต่อกันหลายวัน และทุกครั้งมีรายละเอียดเพิ่มเติม ซึ่งอาจจะน่าเบื่อสำหรับผู้รู้ แต่ก็เป็นการกระตุ้นมวลชนให้เกิดการตื่นตัว เกิดอารมณ์ร่วม มีการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี และช่วยเผยแพร่ต่อๆ กันไป วิทยุอาจรายงานข่าวซ้ำกันได้ก็จริง แต่มีโอกาสน้อยกว่า

จะเพิ่มเติมรายละเอียด ส่วนโทรทัศน์มีโอกาสเสนอข่าวซึ่งน้อยกว่าวิทยุ และมีโอกาสขยายความได้น้อยกว่าหนังสือพิมพ์

จะเห็นได้ว่าความได้เปรียบที่หนังสือพิมพ์มีเหนือกว่าสื่ออื่นๆ นั้นเป็นเพราะหนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่สำคัญอยู่ ๔ ประการคือ (มาลี บุญศิริพันธ์, ๒๕๓๗, หน้า ๔ -๕)

ให้ข่าวสาร (to Inform) เป็นหน้าที่หลักในการแสวงหาข้อเท็จจริงมารายงานให้ประชาชนทราบในลักษณะของข่าวและบทความหรือสารคดี ข่าวสารที่นำมาเสนอจะต้องเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง เทียงตรง และเป็นธรรม

ให้ข้อเสนอแนะ (to Guide) เป็นการเสนอแนะการแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือต่อข่าวที่ได้รายงานไปแล้ว โดยการกระทำผ่านคอลัมน์ต่างๆ เช่น บทบรรณาธิการ บทวิจารณ์ บทความ เป็นต้น ซึ่งการเสนอแนะความคิดเห็นจะต้องกระทำอย่างเป็นกลาง (objective) และยุติธรรม (fair) อยู่บนรากฐานของเหตุผลที่ถูกต้อง

ให้ความบันเทิง (to Entertain) เป็นหน้าที่ในการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดและพักผ่อนในเวลาเดียวกัน ข่าวสารที่ทำหน้าที่ด้านนี้จะปรากฏในรูปการ์ตูน บทความ สารคดี บทวิจารณ์ต่างๆ

เป็นสื่อในการโฆษณา (to Advertise) เป็นหน้าที่ที่จะขาดไม่ได้ นับเป็นสื่อกลางนำสินค้าธุรกิจให้ผู้อ่านได้มีโอกาสเลือกซื้อหรือตัดสินใจซื้อ การขายเนื้อที่โฆษณา เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของหนังสือพิมพ์ ถ้าไม่มีโฆษณาหนังสือพิมพ์ก็อยู่ไม่ได้ เพราะการจำหน่ายอย่างเดียวไม่

เพียงพอต่อค่าลงทุนในการผลิต และถ้าไม่มีโฆษณาผู้อ่านก็ต้องซื้อหนังสือพิมพ์ในราคาที่แพงขึ้นอันส่งผลให้ผู้อ่านลดลงได้

ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของหนังสือพิมพ์ จะต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบด้วย เพราะผลจากการปฏิบัตินั้นอาจมีผลกระทบต่อสังคม การปฏิบัติงานของหนังสือพิมพ์จึงต้องระมัดระวังไม่ว่าจะโดยการรายงานข่าว เสนอความเห็น สาระเกี่ยวกับความบันเทิง หรือแม้แต่การประกาศโฆษณา ดังนั้นจึงสามารถสรุปบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ได้ คือหนังสือพิมพ์เป็นผู้พิทักษ์ ดูแล ระวังและตรวจสอบผลประโยชน์ของสังคม โดยรวบรวมถ่ายทอดรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมให้ประชาชนได้ทราบอย่างรวดเร็วและเป็นสื่อความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร โดยวิธีการรายงาน อธิบาย วิเคราะห์ วิวิจารณ์ และประเมินพฤติกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการรายงานเหตุการณ์และปัญหาที่สับสนให้ประชาชนเข้าใจ

ส่วนเนื้อหาของหนังสือพิมพ์นั้น ประกอบไปด้วยข่าวซึ่งเป็นเนื้อหาฐานของหนังสือพิมพ์มีความสำคัญต่อหนังสือพิมพ์มากที่สุดเริ่มแรกที่มีหนังสือพิมพ์แข่งขันกันน้อยนั้นมักจะเสนอเนื้อหาข่าวสารเป็นส่วนใหญ่ เช่น ข่าวการเมือง ข่าวอาชญากรรม เป็นต้น แต่ในปัจจุบันหนังสือพิมพ์มีคู่แข่งประเภทอื่น ๆ มาก จึงต้องมีการเพิ่มเนื้อหาด้านสาระบันเทิงด้วย เพื่อให้สามารถแข่งขันกับสื่อมวลชนประเภทอื่นๆ ได้ แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาสาระบันเทิงเป็นเพียงผลพลอยได้ที่จะช่วยให้หนังสือพิมพ์มีจำนวนจำหน่ายสูงขึ้น และมีความหนาแน่นขึ้นเท่านั้น

บทบาทการและคอลัมน์ เนื้อหาอีกอย่างหนึ่งของหนังสือพิมพ์ได้แก่ บทบาทการและคอลัมน์ต่าง ๆ บทบาทการเป็นความเห็นของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม หรือเรื่องที่เสนอเป็นข่าวอยู่ในขณะนั้น ส่วนคอลัมน์คือบทความหรือข้อเขียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ลงพิมพ์เป็นประจำในหนังสือพิมพ์

บทความสารคดี และบันเทิงคดี บทความสารคดีและบันเทิงคดี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเนื้อหาหนังสือพิมพ์ เนื้อหาประเภทนี้จะลงคละไปกับข่าวตลอดทั้งฉบับ เป็นการเพิ่มเติมเนื้อหาให้ผู้อ่านนอกเหนือไปจากข่าว เนื้อหาประเภทนี้จะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ประเภทและนโยบายของหนังสือพิมพ์ แต่ละฉบับเป็นสำคัญ

แลหลังหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ในประเทศโลกที่สามนั้นมีที่มาและกำเนิดในระยะต่าง ๆ กัน โดยทั่วไปก่อนหน้าที่จะกำเนิดหนังสือพิมพ์ในประเทศโลกที่สาม ในเอเชีย คนส่วนใหญ่รับสารในเรื่องทั่วไปจากสื่อพื้นเมือง (Traditional Media) อาทิเช่น จากเพลงพื้นบ้านจากละครต่าง ๆ เป็นต้น และอีกส่วนหนึ่งก็รับข้อมูลจากผู้ปกครองซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็เป็นกษัตริย์และขุนนางที่ปกครองบ้านเมืองอยู่ในสมัยนั้น มีการจ้างเจ้าหน้าที่เก็บรวบรวมและเขียนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรูปของบทกวี และถ่ายทอดขึ้นมายังกษัตริย์โดยตรง ราษฎรจะต้องอาศัยรับคำสั่งและข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นตัวแทนผู้ปกครอง (Lent, 1974, pp. 112-134) ดังนั้นกำเนิดของหนังสือพิมพ์ในเอเชียจึงมีราก

ฐานมาจากราชสำนักและเป็นเรื่องของทางราชการต่าง ๆ อาทิเช่น ในสาธารณรัฐเกาหลีมีหนังสือรายงานของทางราชการในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ แต่ผู้อ่านมีจำนวนค่อนข้างน้อยและจำกัดอยู่ในวงของชนชั้นสูง ในประเทศไทยพม่า อินเดีย และปาเกีสถาน ก็ล้วนแต่มีการออกจดหมายข่าวโดยทางราชการ หรือมีหนังสือพิมพ์ที่อยู่ภายใต้ความพระบรมราชูปถัมภ์ของกษัตริย์เช่นเดียวกัน

กิจการทางด้านการพิมพ์ในภูมิภาคเอเชียนั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นผลมาจากการริเริ่มของผู้ปกครองอาณานิคมของยุโรปตะวันตกและคณะมิชชันนารีต่างๆ ซึ่งนำศิลปะและเทคนิคการพิมพ์เข้ามาใช้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ชาวตะวันตกก็ได้ริเริ่มกิจการหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างๆ ไว้เกือบทั่วภูมิภาคเอเชีย หนังสือพิมพ์ในระยะแรก ๆ ที่กำเนิดขึ้นในเอเชียนั้นเป็นหนังสือพิมพ์ที่ถูกจัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ปกครองไปยังประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครอง (Lent, 1974, pp. 126-127) อาทิ หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศฟิลิปปินส์ชื่อ เดล ซูพเพเรีย โกเบรียโน (Del Superior Gobierno) ก็มีกำเนิดขึ้นเพื่อความพอใจให้แก่ผู้ปกครองอาณานิคมชาวสเปนในอันที่จะเสนอข้อมูลและเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับยุโรป หนังสือพิมพ์ในประเทศปากีสถานก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อระหว่างผู้ปกครองอาณานิคมของสหราชอาณาจักรอังกฤษกับชาวพื้นเมือง ในประเทศศรีลังกาและในประเทศพม่าก็เช่นเดียวกัน ต่อมาภายหลังความรู้สึกทางชาตินิยมและความเคลื่อนไหวที่จะไปสู่การปฏิวัติและ

การเมืองอิสระ ทำให้ได้เกิดหนังสือพิมพ์ในลักษณะที่เป็นความพยายามต่อต้านอำนาจและอิทธิพลของตะวันตกขึ้น อย่างไรก็ตาม ในบางประเทศที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น ๆ มาก่อน การหนังสือพิมพ์ในระยะเริ่มแรกก็เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นเครื่องมือของทางราชการ ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และใช้เป็นสื่อของมิชชันนารีในการเผยแพร่ความรู้ทั่วไป ความคิดและความเชื่อทางศาสนา อาทิ กรณีของประเทศไทย (สุกัญญา ตีระวนิช, ๒๕๒๖, หน้า ๒๐) เป็นต้น

สำหรับในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นระบบหนังสือพิมพ์แตกต่างกันไป ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มประเทศอาหรับ และอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่ไม่ใช่อาหรับ (ประเทศอิสราเอล เลบานอน และตุรกี) (Morrell, Carter, & Marvin, 1972, pp. 203-205) ประเทศอาหรับนั้นมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับมาตรฐานของตะวันตกมากกว่าทั้งในด้านเสรีภาพและคุณภาพ ความยากจนและการไม่รู้หนังสือของประชาชนยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญของการหนังสือพิมพ์ในตะวันออกกลางเช่นกัน

สำหรับในภูมิภาคอัฟริกันนั้นก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเอเชียในแง่ของการกำเนิดหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ เป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของชาวตะวันตก หนังสือพิมพ์ในอัฟริกาสมัยแรกๆ นั้น ถูกตีพิมพ์เพื่อเป็นบริการสำหรับชาวตะวันตกที่ไปปกครองอาณานิคมของตนในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๒๓ เป็นช่วงที่สหภาพอัฟริกาได้มีหนังสือพิมพ์ออกจำหน่ายทั้งภาษาอังกฤษและภาษาอัฟริกัน ซิมบับเว ก็เริ่มมีหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ปี

พ.ศ. ๒๔๓๔ และอีกสองประเทศ ได้แก่ ประเทศยูกันดา และประเทศเคนยา ที่มีกิจการหนังสือพิมพ์ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ และอีกหลายประเทศในช่วงปลายของศตวรรษที่ ๑๙ และในช่วงปัจจุบันยังมีประเทศในแอฟริกาอีก ๙ ประเทศ และดินแดนเล็กๆ อีกหลายแห่งที่ไม่มีหนังสือพิมพ์รายวันออกจำหน่าย

ประเทศในยุโรปตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อหนังสือพิมพ์ของประเทศในแอฟริกา คือ สหราชอาณาจักรอังกฤษและประเทศฝรั่งเศส หนังสือพิมพ์ในประเทศแถบแอฟริกาตะวันออกส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากสหราชอาณาจักรอังกฤษมาเป็นเวลานาน อาทิ ประเทศเคนยา สำหรับในแอฟริกาตะวันตกก็เช่นเดียวกัน ผิดกันแต่จะได้รับอิทธิพลในลักษณะที่เป็นหนังสือพิมพ์ขนาดเล็ก (tabloid) เดลิมิเรอร์ (Daily Mirror) ของสหราชอาณาจักรอังกฤษ ทั้งนี้เนื่องจากได้รับเงินสนับสนุนจากกลุ่มเดลมิเรอร์ โดยมีชาวแอฟริกันเป็นผู้ดำเนินงาน ในกลุ่มนี้ก็มี อาทิ ประเทศกานา ในจีเรีย และเซียร์ราเลโอน เป็นต้น ในขณะที่หนังสือพิมพ์ของประเทศซีเนกัล และไอวอรีโคสต์ได้รับอิทธิพลจากประเทศฝรั่งเศสทั้งในด้านของรูปแบบ สไตล์ และการจัดหน้า

ในลาตินอเมริกาก็เช่นกันกับภูมิภาคอื่น ๆ ที่กิจการหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของต่างชาติ โดยเฉพาะประเทศสเปน ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากในประเทศลาตินอเมริกา ลักษณะของภูมิภาคอันกว้างใหญ่ ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการขยายตัวด้านการหนังสือพิมพ์ ประชากรส่วนใหญ่ไม่สามารถซื้อหนังสือพิมพ์อ่านและไม่รู้หนังสือ

ในบรรดาประเทศต่างๆ ๒๐ ประเทศในลาตินอเมริกาซึ่งมีวิวัฒนาการทางการหนังสือพิมพ์ต่างกัน ตั้งแต่ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาจนถึงระยะปัจจุบัน แต่ปัญหาหนึ่งที่เป็นปัญหาที่ทุกประเทศประสบในลักษณะที่คล้ายคลึงกันก็คือ ปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมืองซึ่งทำให้เกิดการปกครองโดยคณะทหารขึ้นในหลายๆ ประเทศ มีผลทำให้เกิดการจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์เป็นอย่างมาก อาทิ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ประเทศบราซิลก็มีระบบเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวดกวัดขัน เกิดสภาพความขัดแย้งและกดดันจากกลุ่มทหาร ผู้มีอำนาจในประเทศต่างๆ กับคนหนังสือพิมพ์ในหลายประเทศ อาทิ อาร์เจนตินา ฮอนดูรัส ปานามา ปารากวัย และเปรู มีการใช้อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจควบคุมหนังสือด้วยวิธีการต่างๆ กัน รวมทั้งการตั้งกำแพงภาษีค่อนข้างสูงสำหรับกระดาษพิมพ์และอุปกรณ์การพิมพ์ต่าง ๆ ความล่าช้าในกระบวนการสั่งซื้ออุปกรณ์ทางการผลิตบางอย่างที่เป็นผลมาจากการตั้งใจหน่วยงานหนึ่งของทางรัฐบาลไปจนถึงการควบคุมจำกัดและตัดทอนแหล่งข่าวของทางราชการ เหล่านี้ทำให้ขยายตัวทางด้านหนังสือพิมพ์เป็นไปได้อย่างยากลำบาก

พัฒนาการของหนังสือพิมพ์ไทย : จากจุดเริ่มต้นสู่การเปลี่ยนแปลง

พัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทยเติบโตไปตามภาวะความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ประกอบกับหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ หนังสือพิมพ์จึงเป็นเสมือนกลไกหรือเครื่องมือสำคัญที่มี

ส่วนผลักดันเปลี่ยนแปลงสภาพการเมืองการปกครองและสังคมของไทยเสมอมา การศึกษาพัฒนาการของหนังสือพิมพ์ไทยในแต่ละยุค จึงจำเป็นต้องพิจารณาบริบท (Context) ต่างๆ ที่แวดล้อมหนังสือพิมพ์ในแต่ละยุคควบคู่ไปด้วย บริบทเหล่านี้ได้แก่บริบททางการเมืองเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และอุดมการณ์ความคิดทางวิชาชีพหนังสือพิมพ์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๕๕)

จากแนวความคิดข้างต้นอาจพิจารณาประวัติศาสตร์ของสื่อสิ่งพิมพ์ในไทยตั้งแต่มีสื่อสิ่งพิมพ์อุบัติขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยกรอบความคิดเกี่ยวกับสภาพทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคมมาประกอบการพิจารณาอาจแบ่งยุคสมัยของสื่อสิ่งพิมพ์ออกเป็น ๓ ยุคหลักดังนี้

ยุคเริ่มต้น

ยุคเริ่มต้นโดยศาสนจักร (ก่อนปี พ.ศ. ๒๓๔๕) คือ ยุคก่อนรัชกาลที่ ๔ กล่าวคือ นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนถึงรัชกาลที่ ๓ กิจการการพิมพ์ของไทยในยุคแรกเริ่มนี้ดำเนินการโดยกลุ่มชาวต่างประเทศที่เข้ามาตั้งหลักฐานในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นพวกมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาสอนศาสนา (ดรุณี หิรัญรักษ์, ๒๕๓๐, หน้า ๒๑)

สื่อสิ่งพิมพ์ชิ้นแรกในไทยคือ ประกาศห้ามสูบฝิ่นซึ่งมีการตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ จำนวน ๕,๐๐๐ ฉบับ โดยให้มิชชันนารีเป็นผู้จัดพิมพ์ นับเป็นสิ่งพิมพ์ราชการชิ้นแรกด้วย ในยุค

นั้นไทยมีการติดต่อกับต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีน ทำให้ชาวจีนเข้ามาค้าขายกับคนไทยเป็นจำนวนมาก

ในยุคแรกนี้ หมอแดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) ซึ่งเป็นมิชชันนารีชาวอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์สื่อสิ่งพิมพ์ไทย เป็นผู้เริ่มต้นจัดทำสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะบันทึกจดหมายเหตุคล้ายๆ กับหนังสือพิมพ์ ชื่อ “บางกอกเรคอร์ดเดอร์” จึงถือกันว่าสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือได้เริ่มต้นขึ้นในยุคนี้ บางกอกเรคอร์ดเดอร์ถือเป็นหนังสือพิมพ์รายปักษ์ฉบับแรกที่มีการจัดพิมพ์ในไทย โดยชาวต่างชาติ พิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ออกตีพิมพ์อยู่ไม่ถึง ๒ ปี ก็ต้องปิดกิจการ หลังจากนั้นก็มีหนังสือพิมพ์ออกมาหลายฉบับ (ดรุณี หิรัญรักษ์, ๒๕๓๐, หน้า ๒๒) ทั้งรายสัปดาห์รายปักษ์และรายปี โดยมีเจ้าของและบรรณาธิการเป็นมิชชันนารีอเมริกันทั้งสิ้น

ในยุคนี้สื่อสิ่งพิมพ์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก การเผยแพร่เทคโนโลยีของตะวันตกเป็นสำคัญ

ยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

เริ่มตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕) ความโดดเด่นของสื่อสิ่งพิมพ์ในยุคนี้ คือ เจ้านายในพระราชสำนัก รวมทั้งรัชกาลที่ ๔ เอง ทรงมีบทบาทใน

การจัดพิมพ์สิ่งพิมพ์ทั้งในรูปแบบหนังสือเล่ม นิตยสาร และหนังสือพิมพ์ นอกเหนือจากชาวต่างชาติกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันที่มีบทบาทมาตั้งแต่ยุคต้นโดยศาสนจักร และยังมีบทบาทต่อเนื่องมาจนถึงสมัยยุคราชสำนักที่ยังมีบทบาทมากขึ้นเช่นเดียวกัน (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, ๒๕๕๘, หน้า ๓)

ในพ.ศ. ๒๔๐๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชดำริให้ออกหนังสือหลวงครั้งแรก เรียกว่า ราชกิจจานุเบกษา (The Royal Gazette) ไม่มีกำหนดออกชัดเจน นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพิมพ์หนังสือโดยคนไทย เพื่อชี้แจงข่าวต่าง ๆ ที่หมอบรัดเลย์ตีพิมพ์ข่าวคลาดเคลื่อนเพื่อตอบโต้บทวิพากษ์วิจารณ์ของหมอบรัดเลย์เกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง เพื่อประกาศกฎหมายที่พระองค์ทรงประกาศใช้และเพื่อแจ้งข่าวบริหารจัดการบ้านเมือง ออกได้ปีเดียวก็เลิกและมาออกใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ กำหนดออกเป็นรายสัปดาห์ (สุภาพรณ บุญสะอาด, ๒๕๑๗, หน้า ๘-๙) มาจนถึงปัจจุบัน ดำเนินการโดยโรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี นับเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย

นอกจากนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงสนพระทัยในกิจการการพิมพ์เป็นอันมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ มีการพิมพ์หนังสือพิมพ์ข่าวราชการขึ้น เป็นหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยฉบับแรกที่คนไทยเป็นเจ้าของและบรรณาธิการคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พระโอรสในรัชกาลที่ ๔ ต่อมารวมเรียกชื่อเป็น “หนังสือคือตข่าวราชการ” (สุภาพรณ บุญสะอาด, ๒๕๑๗, หน้า ๑๖) หนังสือพิมพ์ข่าวราชการตีพิมพ์ที่กรมอักษรพิมพ์การ ซึ่งทรงกำกับโดยกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ โรงพิมพ์ดังกล่าวเรียกในชื่อสามัญว่า “โรงพิมพ์หลวง”

หนังสือพิมพ์ที่ถือเป็นต้นเค้าของการนำเสนอข่าวสารในฐานะสื่อมวลชนอย่างแท้จริง กล่าวคือมีความแตกต่างจากราชกิจจานุเบกษาที่จำกัดอยู่เฉพาะการเสนอข่าวราชการเป็นสำคัญ คือ หนังสือพิมพ์ คุรุโณวาท ที่มีความหมายว่า “โอวาทของเด็ก” ผู้จัดพิมพ์สิ่งพิมพ์ฉบับนี้คือ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ซึ่งเป็นพระอนุชาในรัชกาลที่ ๕ กำหนดออกเป็นรายสัปดาห์ ฉบับแรกออกเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึงปีพ.ศ. ๒๔๑๘ มีอายุเพียง ๑ ปีเท่านั้น (สุภาพรณ บุญสะอาด, ๒๕๑๗, หน้า ๑๐)

ในยุคเริ่มต้นของหนังสือพิมพ์ คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนเพียงประเภทเดียวในขณะนั้น ได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์มากที่สุด กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่รายงานข่าวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีการโต้แย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลกับของเอกชนเกี่ยวกับความคลาดเคลื่อนของการรายงานข่าว รัฐบาลเคยใช้หนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นเครื่องมือในการดักเตือนมิให้เชื่อในหนังสือพิมพ์ แม้ว่าจะมีการขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ แต่หนังสือพิมพ์ของชาวต่างประเทศก็ยังมีบทบาทในการรักษาผลประโยชน์

ให้กับประเทศไทยต่อต้านอำนาจรัฐบาลต่างประเทศที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากประเทศไทย

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ในยุคดังกล่าวยังได้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชน โดยได้ตีพิมพ์เรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ในยุคนี้มุ่งรับใช้ประชาชนทุกคน แต่เนื่องจากจำนวนจำหน่ายหนังสือพิมพ์ไม่มากนัก คือประมาณ ๒๐๐ ถึง ๓๐๐ เล่ม เท่านั้น (อำไพ จันทร์จิระ, ๒๕๑๖, หน้า ๑๗๗) ดังนั้น หนังสือพิมพ์จึงยังไม่สามารถให้ประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ และยังไม่สามารถที่จะชักจูงโน้มน้าวความคิดของคนไทยส่วนใหญ่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้มีอำนาจสั่งการในยุคนั้นนิยมอ่านหนังสือพิมพ์ ดังนั้นอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อประชาชนไทยจึงเป็นอิทธิพลโดยทางอ้อม เพราะเป็น “สิ่งใหม่” ในสังคมผู้จัดทำก็เป็นชาวต่างประเทศ

หน้าที่อื่นๆ ที่หนังสือพิมพ์ในยุคนี้ได้กระทำก็คือ การให้ความรู้แก่ประชาชนโดยนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและเรื่องราวที่ไม่เคยทราบมาก่อน นอกจากนี้ยังมีการให้ความบันเทิงจากการอ่านโดยเริ่มมีการตีพิมพ์เรื่องอ่านเล่น อาทิ หนังสือนิราศลอนดอนของ หม่อมราโชทัย (ม.ร.ว. กระจาย อิศรางกูร ณ อยุธยา) สามก๊ก จินตมณี พระราชพงศาวดารกรุงเก่า และพระอภัยมณี เป็นต้น (อำไพ จันทร์จิระ, ๒๕๑๖, หน้า ๑๖๕-๑๗๓) ยิ่งไปกว่านั้นเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ยังได้แสดงถึงหน้าที่ในด้านการให้บริการทางธุรกิจอีก

ด้วย เช่น มีการตีพิมพ์ประกาศราคาสินค้าลงโฆษณาสินค้าและข่าวเกี่ยวกับเรือสินค้าเข้าออกเป็นต้น

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ก็คือ การรายงานข่าวคราวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนหน้าที่อื่น ๆ เช่น เป็นปากเสียงแทนประชาชน การให้ความรู้ ความบันเทิง และการบริการทางธุรกิจ เป็นเพียงหน้าที่รองเท่านั้น (สุกัญญา บุรณเดชาชัย, ๒๕๔๕, หน้า ๕๕)

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถือว่าเป็นยุคทองของความเจริญก้าวหน้าสมัยใหม่ ปรากฏว่ากิจการหนังสือพิมพ์ได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว หนังสือพิมพ์ได้เป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศว่ามีความสำคัญ หนังสือพิมพ์ในสมัยนี้มีหลายประเภทและพิมพ์ออกในระยะต่าง ๆ กัน ภาษาที่ใช้มีทั้งภาษาไทยและอังกฤษ บางฉบับก็พิมพ์ทั้งสองภาษา

กิจการหนังสือพิมพ์ได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง มีหนังสือพิมพ์ออกถึง ๕๕ ฉบับ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ และเพิ่มขึ้นเป็น ๑๓๓ ฉบับ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ (สุภาพรณ บุญสะอาด, ๒๕๑๗ หน้า ๖๖-๗๕) ได้ให้ความเห็นว่าการที่กิจการหนังสือพิมพ์ในยุคนี้เจริญรุ่งเรืองก็เนื่องมาจากสาเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. การศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้มีการพัฒนาให้เป็นระบบและแพร่หลาย โดยมีผู้รู้หนังสือมากขึ้น ทำให้มีผู้สนใจในการอ่านเป็น

จำนวนมาก ประกอบกับมีผู้ที่กลับมาจากการศึกษาต่อจากต่างประเทศต้องการเผยแพร่ความรู้ของตนในหนังสือพิมพ์

๒. เศรษฐกิจดี มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศอย่างจริงจัง ประชาชนมีรายได้ดีขึ้น ทำให้มีความสามารถในการซื้อหนังสือพิมพ์มาอ่านเพื่อรับรู้ข่าวสารมากขึ้น

๓. การเมืองในยุคนั้นได้รับผลกระทบมาจากอิทธิพลของต่างประเทศ ทำให้ประชาชนเกิดการตื่นตัว มีผู้แสดงความรู้ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองเพิ่มมากขึ้น

๔. เจ้านายสนับสนุน ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระองค์ทรงสนับสนุนกิจการหนังสือพิมพ์อย่างยิ่ง โดยทรงสนพระราชหฤทัยในการทำหนังสือพิมพ์และทรงมีผลงานด้านการประพันธ์มากมาย

หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ อาทิ ทรูไฉนว่า ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของคนไทยที่พิมพ์เผยแพร่ออกสู่ประชาชน คีต (Court) ข่าวราชการ เป็นหนังสือพิมพ์รายวันฉบับแรกของคนไทยเป็นเจ้าของ ในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ต่อเนื่องกับรัชกาลที่ ๖ มีหนังสือพิมพ์ออกมาใหม่เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญ ได้แก่ สารรายธุระ พิมพ์ไทย กรุงเทพฯ เดลิเมล์ สยามประเภท สุนทโรวาท พิเศษ ตูลวิภาคพจนกิจ จินโนสยามวารศัพท์ บางกอก การเมือง ยามาโต วายาโม หนังสือพิมพ์ที่ได้รับการกล่าวขวัญว่ามีบทบาทสำคัญ ได้แก่ พิมพ์ไทย กรุงเทพฯ เดลิเมล์ และจินโนสยามวารศัพท์ ซึ่งได้มีบทบาทสำคัญเรื่อยมาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ด้วย (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, ๒๕๒๐,

หน้า ๖-๒๓)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ หนังสือพิมพ์ได้พัฒนาการเป็นหนังสือพิมพ์ข่าวเพื่อประชาชน โดยมีเอกชนเป็นเจ้าของและผู้จัดพิมพ์ ขนาดแผ่นใหญ่เท่าหนังสือพิมพ์ปัจจุบัน ในสมัยนี้หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ หนังสือพิมพ์มีจำนวนการผลิตมาก ทั้งนี้เพราะรัชกาลที่ ๖ ทรงสนับสนุนการทำหนังสือพิมพ์ ทรงพระราชนิพนธ์บทความได้ตอบกับประชาชนในหนังสือพิมพ์ด้วย ในด้านการเขียนข่าว สมัยนี้มีการรายงานข่าวตามข้อเท็จจริง สั้นๆ ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ มีภาพประกอบบ้างเล็กน้อย เป็นภาพล้อ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นี้เอง หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุที่ว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ลงบทพระราชนิพนธ์ เป็นประจำ (สุกัญญา ติระวนิช, ๒๕๒๖, หน้า ๑๕) มีการแสดงความคิดเห็นทางหน้าหนังสือพิมพ์กันอย่างเสรี แม้ในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน ในระยะเวลาก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ คือสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของบ้านเมือง ความสนใจของประชาชนที่มีต่อข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง ตลอดจนความคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้น หนังสือพิมพ์จึงกลายเป็นแหล่งที่ให้ข่าวสารและเรื่องราวที่น่าสนใจและเป็นสื่อมวลชนที่แพร่หลายออกไปอย่างมาก

ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกิจการสื่อมวลชนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, ๒๕๒๐, หน้า ๑๓๕) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับบทบาทของหนังสือพิมพ์ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ไว้ว่า

“หนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามมหาเอเชียบูรพา ไม่ได้กระทำหน้าที่เสริมสร้างรากฐานทางประชาธิปไตยมากเท่าที่ควรเมื่อคำนึงถึงว่าหนังสือพิมพ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เคยมีผลงานในการวางรากฐานอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะว่าหนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีข้อจำกัดในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตอนปลายเสียอีก”

ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากการขาดความมั่นคงของคณะราษฎร และความกังวลที่จะถูกแย่งชิงอำนาจกลับคืนมา จึงทำให้มีการจำกัดความคิดเห็นที่ตรงข้ามอยู่ตลอดเวลาเพื่อเสถียรภาพของตัวเอง หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อกลางสำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ถูกกระทบจากการ

ต่อสู้ทางการเมืองครั้งนี้ด้วย ลักษณะเช่นนี้มีมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในปัจจุบันหนังสือพิมพ์ก็ยังเป็นสื่อมวลชนที่ถูกรัฐบาลคอยจ้องจับผิดอยู่เสมอ เมื่อเสถียรภาพของรัฐบาลอยู่ในสถานะที่ไม่มั่นคง การควบคุมหนังสือพิมพ์ก็ยิ่งทวีความเข้มงวดมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา มีหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมากมายออกจำหน่าย ขณะเดียวกันก็มีหนังสือพิมพ์อีกเป็นจำนวนมากที่ถูกรัฐบาลสั่งปิดดำเนินการ เพราะการเสนอข่าวที่ทางรัฐบาลไม่ต้องการ สิ่งนี้หนังสือพิมพ์ในยุคนี้ต้องการทำอย่างเต็มที่ก็คือการเสนอข่าว สำหรับการให้ความบันเทิงนั้นมักจะเป็นวัตถุประสงค์รอง ส่วนการให้บริการทางธุรกิจและโฆษณา เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของหนังสือพิมพ์ในยุคนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยรัฐบาลซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบต่อความมั่นคงของประเทศชาติจึงจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ไม่ให้เขียนข่าวเป็นเชิงยุยงส่งเสริมให้ราษฎรเข้าใจผิดต่อนโยบายของประเทศ หนังสือพิมพ์นับแต่นั้นมาจนปัจจุบันนี้กล่าวได้ว่าถูกควบคุมเสรีภาพจากรัฐบาลมาโดยตลอด บางระยะก็รุนแรงมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของเหตุการณ์บ้านเมือง เช่น ในสมัยปฎิวัติ หนังสือพิมพ์ก็ต้องระมัดระวังตัวเป็นพิเศษ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้มีความก้าวหน้าในด้านการทำหนังสือพิมพ์หลายอย่าง เช่น มีการพาดหัวข่าวใหญ่ หัวข่าวย่อย สรุปข่าวเริ่มมีการให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ มีภาพประกอบมากขึ้นและเป็นภาพถ่าย ในด้านบันเทิง มีการ์ตูน

สำหรับเด็ก และนวนิยายสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ พงศาวดารจีนและเรื่องแปลจากนวนิยายตะวันตก

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ มีการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์เกิดขึ้นในสมัยปฏิวัติ และสมัยสงครามโลก ครั้งที่ ๒ ในด้านวัสดุอุปกรณ์ขาดแคลนเป็นผลมาจากสงคราม เริ่มมีการขายหัวหนังสือพิมพ์ให้กับบุคคลสำคัญทางการเมือง หนังสือพิมพ์เกิดต่อสู้กันเองระหว่างฝ่ายที่รักอุดมคติกับฝ่ายที่รักเงิน

ปัจจุบันนี้กิจการหนังสือพิมพ์นับว่าก้าวหน้าขึ้นมาก โดยเฉพาะในด้านอุปกรณ์การพิมพ์ เครื่องเรียงพิมพ์ การรายงานข่าวรวดเร็ว มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการดำเนินการกิจการทำหนังสือพิมพ์ จนสามารถพิมพ์ได้เป็นจำนวนมากและรวดเร็ว

ก้าวใหม่ของหนังสือพิมพ์ไทย : จากยุคการเมืองสู่ยุคปฏิรูป

จากการศึกษาประวัติของหนังสือพิมพ์ไทย จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลา อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ไทยนั้น ต้องทำความเข้าใจแนวคิดที่เกี่ยวข้องทั้งประวัติการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ไปพร้อมกัน โดยอาศัยกรอบแนวคิดนี้ (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, ๒๕๔๘, หน้า ๒๓-๒๗) ได้แบ่งหนังสือพิมพ์ไทยในสภาพปัจจุบันเป็น ๓ ยุค คือ ยุคการเมือง ยุคอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ และยุคปฏิรูปสื่อและสื่อทางเลือก ดังนี้

ยุคการเมือง

เริ่มตั้งแต่ภายหลังเปลี่ยนการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๗๕ มีความโดดเด่นในด้านการใช้อำนาจรัฐเข้าควบคุมนักหนังสือพิมพ์ในช่วงต้นของยุค ท่ามกลางปัญหาด้านการเมืองในเหตุการณ์ ๑๖ ตุลาคม ๒๔๗๕ และ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ นำไปสู่การใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการกระตุ้นด้านเศรษฐกิจที่มีความรุ่งเรืองในช่วงปลายของยุคนี้ และความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการคอร์รัปชันการเมืองอย่างมาก จนนำไปสู่การปฏิวัติและเกิดความรุนแรงทางการเมืองครั้งหลังสุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทยคือ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ หรือ “พฤษภาประชาธรรม” ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นอันว่าสิ้นสุดยุคการเมือง

ในตอนปลายของยุคการเมืองนี้ สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์บางฉบับหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจรัฐมาครอบงำและคุกคามไปนำเสนอเรื่องราวในระบอบมีผลให้หนังสือพิมพ์ในยุคต่อมาเลียนแบบมาจนปัจจุบันนี้ ในยุคการเมืองเป็นช่วงเวลาที่เกิดนักหนังสือพิมพ์และมีหนังสือพิมพ์เกิดขึ้นหลายฉบับ ล้วนเป็นต้นแบบและมีบทบาทต่อนักหนังสือพิมพ์ยุคต่อ ๆ มา ยุคการเมืองสิ้นสุดลงพร้อมกับความสูญเสีย “พฤษภาทมิฬ” ซึ่งจบสิ้นลงในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ นั่นเอง

ยุคอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์

ภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองสิ้นสุดลงประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีหรือนักการทูต และนักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จ (นายอานันท์ ปันยารชุน) เมื่อมีการเลือกตั้งอีกครั้ง นายชวน หลีกภัย ได้เป็นนายกรัฐมนตรีของ

รัฐบาลหลายพรรค เช่นเดียวกับรัฐบาลชุดต่อมา นายบรรหาร ศิลปอาชา และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ

หนังสือพิมพ์ในยุคอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์นี้ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงปลายยุคการเมืองที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู และได้เติบโตต่อเนื่องมากแล้ว คือ ผลจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ส่งผลให้มีหนังสือพิมพ์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองเกิดขึ้นหลายฉบับ อาทิ ไทยธุรกิจไฟแนน สยามโพสต์ วัฏจักร คู่แข่งสื่อธุรกิจผู้จัดการ และกรุงเทพธุรกิจ

หนังสือพิมพ์ที่เกิดขึ้นในยุคเศรษฐกิจเติบโต ดำเนินการสืบต่อมาในยุคอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์รุ่งเรือง และส่วนใหญ่ต้องเลิกดำเนินการเมื่อประเทศประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ และรัฐบาลประกาศลดค่าเงินบาท ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเหตุการณ์กดดันให้พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การเลือกตั้งครั้งต่อมา นายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรีและมีการปฏิรูปการเมือง มีรัฐธรรมนูญใหม่ มีการเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๔๗ ชินวัตรเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มของยุคปฏิรูปสื่อและสื่อทางเลือกต่อไป

ลักษณะโดดเด่นของสื่อสิ่งพิมพ์ยุคอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ เป็นยุคที่มีการจัดทำหนังสือพิมพ์โดยองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ ดำเนินการโดยบุคลากรจำนวนมาก สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์ถูกมองว่าเป็นสินค้าที่มีพลังขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ

ประเทศมองว่าหนังสือพิมพ์มีเป้าหมายหลักที่การบริหารธุรกิจให้มีผลกำไรไปพร้อมๆ กับการเป็นตัวแทนของประชาชน ที่ทำหน้าที่ด้วยสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม

หนังสือพิมพ์พัฒนาไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ต่อเนื่องมาจาก พ.ศ. ๒๕๓๒ มีหนังสือพิมพ์แนวข่าวธุรกิจเกิดขึ้นมากมาย จนถึง “ยุคเศรษฐกิจฟองสบู่แตก” (Bubble Economy) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ นำไปสู่ช่วงเวลาของการปรับตัวครั้งใหญ่ในวงการหนังสือพิมพ์ไทยในเวลาต่อมา

เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ไทยที่เกิดขึ้นในช่วงปลายของยุคนี้ คือ การจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อควบคุมกันเองของวงการหนังสือพิมพ์ได้สำเร็จ เมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๔๐ เป็นสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ มีนายมานิจ สุขสมจิตร นักหนังสือพิมพ์อาวุโสจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เป็นประธานสภาฯ คนแรก

ยุคการปฏิรูปสื่อและสื่อทางเลือก

สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งทำหน้าที่สื่อสารมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ได้มาถึงยุคการปฏิรูปอันเป็นผลมาจากการปฏิรูปการเมือง มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการยกร่าง นำไปสู่การปฏิรูปในด้านอื่นๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูประบบราชการ รวมทั้งการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญของประเทศเปลี่ยนแปลงระบบความคิดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย

ในปัจจุบัน สื่อหนังสือพิมพ์ ถูกวิพากษ์ถึงการทำหน้าที่สื่อสารมวลชนที่ดี จึงเกิดแนวความคิด “สื่อทางเลือก” (Alternative Media) ขึ้นในกลุ่มผู้บริโภค มีการรวมตัวขึ้นเป็นองค์กรดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อการพัฒนามากขึ้น

สื่อทางเลือกไม่ได้หมายถึงสื่อเกิดใหม่อย่างเดียว แต่เป็นทั้งสื่อเก่า (Traditional Media) และสื่อใหม่ (New Media) พิจารณาที่เป้าหมายของการใช้สื่อหรือการทำหน้าที่ของสื่อและความเป็นเจ้าของสื่อ มองว่าสื่อไม่ควรมีแนวคิดเชิงธุรกิจ แต่ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวคิด “ประชาสังคม” (Civil Society) ให้มากขึ้น

ยุคปัจจุบันสื่อมวลชนจะต้องถูกตรวจสอบโดยองค์กรภายนอกเช่น องค์กรที่เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนูญ องค์กรอิสระ และองค์กรเอกชน (Non Governmental Organization : NGO) ซึ่งเชื่อว่าน่าจะมีส่วนทำให้สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างแท้จริง

เทคโนโลยีการพิมพ์โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์เข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมการพิมพ์อย่างมากส่งผลให้หนังสือพิมพ์พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทั้งกระบวนการหาข่าวผลิตข่าวและการนำเสนอข่าว จนถึงปัจจุบัน ได้มีการผลิตหนังสือพิมพ์ออนไลน์ (Electronic Newspaper) เป็นการเพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้อ่าน ในฐานะที่หนังสือพิมพ์ออนไลน์สามารถตอบสนองต่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่มได้ดี

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีหนังสือพิมพ์ออนไลน์ที่มีหัวที่เป็นฉบับที่พิมพ์อยู่แล้ว อาทิ

ไทยรัฐ เคลิวิสต์ ผู้จัดการ มติชน กรุงเทพธุรกิจ บางกอกโพสต์ ซึ่งเป็นเว็บไซต์ของหนังสือพิมพ์เหล่านี้ที่ให้บริการข่าวสารฟรีโดยมีรายได้หลักจากการโฆษณา เนื้อหาที่น่าสนใจส่วนใหญ่เหมือนกับในฉบับเล่ม แต่อาจมีการคัดลอกให้เหมาะสมกับการนำเสนอออนไลน์แม้ว่าการแพร่กระจายของอินเทอร์เน็ตจะดำเนินอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของโลกรวมทั้งประเทศไทยซึ่งหลายฝ่ายอาจมองว่าหนังสือพิมพ์ฉบับตีพิมพ์ (Hard Copy) จะลดบทบาทลงแต่ในความเป็นจริงแล้วกลับไม่เป็นเช่นนั้นเพราะแม้ว่าเทคโนโลยีทางการผลิตจะเปลี่ยน แต่หลักการและปรัชญาแห่งวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ไม่เปลี่ยนแปลงทำให้หนังสือพิมพ์ฉบับตีพิมพ์ยังคงเป็นที่นิยมของผู้อ่านและนับวันจะทวีคูณขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก คุณสมบัติของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่เนื้อหา มีความสดใหม่ใกล้ชิดตัว บรรจุน่าเชื่อถือได้ลึกซึ้ง สามารถนำมาอ้างอิงได้และมีผลสัมฤทธิ์ในการโน้มน้าวใจสูงด้วยภาพ ภาษา และลีลาการนำเสนอ รวมทั้งการขยายตัวของเศรษฐกิจ สังคม การเมืองไทย หนังสือพิมพ์จึงยังคงเป็นสื่อที่ยังได้รับความนิยมและมีผลกระทบต่อสังคมอยู่ในปัจจุบัน

บทส่งท้าย

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จากหลักฐานที่สืบทอดกันมาพบว่าการพิมพ์ในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีขงจื๊อและนักปราชญ์ชาวจีนที่เข้ามาสอนศาสนาในสมัยนั้นซึ่งเป็นการดำเนินการที่ควบคู่กันระหว่างการรับเทคโนโลยีการ

พิมพ์และการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีชาวตะวันตก พัฒนาการของหนังสือพิมพ์ได้เจริญเติบโตมาเป็นลำดับ ทั้งด้านกระบวนการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เนื้อหาและรูปแบบจนมาถึงยุคประชาธิปไตย การต่อสู้ต่ออำนาจเผด็จการทหารเพื่อสิทธิการรับรู้ของคนในสังคมไทย

จากการศึกษาพัฒนาการของหนังสือพิมพ์ไทยจะเห็นได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าของหนังสือพิมพ์ต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ ความเจริญทางเทคโนโลยีและระดับการอ่านออกเขียนได้ของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ใช้ข้อมูลจากการเผยแพร่ของหนังสือพิมพ์

แนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ของไทยต้องอาศัยบริบทต่าง ๆ ที่แวดล้อมหนังสือพิมพ์ในแต่ละยุค นั่นคือ ต้องทำความเข้าใจกับประวัติศาสตร์การเมือง การปกครอง สภาพสังคมเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน จากแนวคิดนี้จึงอาจแบ่งยุคของหนังสือพิมพ์เป็นยุคต่าง ๆ คือ ยุคเริ่มต้น ยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ยุคการเมือง ยุคอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ ยุคปฏิรูปสื่อและสื่อทางเลือก

พัฒนาการของหนังสือพิมพ์ในแต่ละยุคจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน นั่นคือ สถาบันทางหนังสือพิมพ์จะมีความผูกพันกับสถาบันทางการเมืองมาโดยตลอด ทั้งในบทบาทของการทำหน้าที่ตรวจสอบและเป็นผู้เผยแพร่ให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน และเมื่อยามเกิดภาวะวิกฤติทางการเมือง หนังสือพิมพ์ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงเสมอมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ารัฐบาลมีเสถียรภาพไม่มั่นคง การควบคุมหนังสือพิมพ์ก็ยิ่งเข้มงวดมากขึ้น หนังสือพิมพ์เป็นกิจการของภาคเอกชนจึงมีอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐบาลซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชน

หนังสือพิมพ์จึงมีความหมายและมีความสำคัญรวมทั้งมีบทบาท อิทธิพล ต่อความคิดทัศนคติ สาธารณมติ ของคนในสังคม เนื้อหาที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ล้วนเป็นข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและวิถีวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ประวัติศาสตร์สังคมได้บันทึกไว้ว่าหนังสือพิมพ์นั้นเป็นที่มาของเรื่องราวข่าวสารและความคิดเห็นใหม่ ๆ อันเป็นทัศนะ ซึ่งมีผลนำไปสู่การปฏิวัติอภิวัตน์สังคม หรือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอยู่เสมอ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๒๖๕)

หนังสือพิมพ์ได้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตและในด้านการศึกษา แม้ว่าในยุคปัจจุบันจะมีสื่อรูปแบบใหม่ที่เรียกว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือหนังสือพิมพ์ออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้น จนมีผู้กล่าวว่าอินเทอร์เน็ตอาจทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ลดบทบาทลงแต่ในความจริงแล้วความต้องการใช้หนังสือพิมพ์ยังปรากฏอยู่อย่างมากเนื่องจากคุณลักษณะพิเศษของหนังสือพิมพ์ประกอบกับความต้องการยกระดับการศึกษา การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทำให้อุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์มีความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

.....

บรรณานุกรม

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (๒๕๕๕). สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ครุณี หิรัญรักษ์. (๒๕๓๐). การหนังสือพิมพ์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. (๒๕๒๐). บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มาลี บุญศิริพันธ์. (๒๕๓๗). หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- สุกัญญา ตีระวนิช. (๒๕๒๖). การหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา บุณเดชะชัย. (๒๕๔๕). การสื่อสารมวลชน. ชลบุรี: ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุภา ศิริमानนท์. (๒๕๓๐). จริยธรรมของหนังสือพิมพ์. กรุงเทพฯ: กองทุน "สุภา ศิริमानนท์"; อักษรสาส์น.
- สุภาพรรณ บุญสะอาด. (๒๕๑๓). ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สุรสิทธิ์ วิฑารัฐ. (๒๕๔๘). การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- อำไพ จันทร์จิระ. (๒๕๑๖). วิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: วรณศิลป์.
- Adams, J. (1969). *Press time* (2nd ed.). New York: Prentice-Hall.
- Bittner, J.R. (1996). *Mass communication : An introduction*. New Jersey: Prentice - Hall.
- Bradley, D. (1971). *The newspaper Its place in a democracy*. New York: Pyramid Books.
- Good, V. C. (1956). *Dictionary of education*. London: McGraw - Hill.
- Lent, A.J. (1974). *Mass communication : A world view*. California: Mayfield Publishing.
- Merrill, C.J., Carter, B.R., & Marvin, A. (1972). *The foreign press*. Baten Rough: Louisiana University Press.
- Read, H. (1974). *Communication: Methods for all media*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press.
- Sadman, P.M., David M. Rubin, D.M., & David B. Sachsman, D.B. (1976). *Media : An introductory analysis of America mass communication* (2nd ed.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
-